

YTTRANDE
2009-03-25

Till Statsrådet Lars Leijonborg,
Utbildningsdepartementet
Drottninggatan 16,
103 33 Stockholm

Sveriges Läromedelsförfattares Förbund (SLFF) avger härmed sitt yttrande över

Betänkandet SOU 2008:109 En hållbar lärarutbildning av Utredningen om en ny lärarutbildning

Sammanfattning

SLFF:s remissvar är avgränsat till läromedelskunskap. Där ser vi ”läromedel” – i en vid tolkning – som ett viktigt lärarverktyg och kunskapsområde för lärarprofessionen. I ett målstyrt läromedelsval ser vi tre områden som prioriterade: Läroböcker/lärobokspaket, skolbibliotek samt webbsökning.

SLFF menar att läromedelskunskap är ett nödvändigt behov för alla lärarstudenter, och bör därför ingå i ”den utbildningsvetenskapliga gemensamma kärnan”, främst inom kärnkurs 2 ”Läroplansteori och didaktik”, men även i kärnkurs 7 ”Bedömning och betygssättning”, samt 8 ”Utvärdering och utvecklingsarbete”.

Inom samtliga inriktningar finns också behov av läromedelskunskap anpassat till respektive inriktning. För grundlärare dels i ämnesutbildningarna, som ges utbildningsvetenskaplig/didaktisk prägel, dels i olika fördjupningskurser. För förskola och åk 1-3 är det viktigt med läromedelskunskap rörande grundläggande läs- och skriv- samt matematikinläring.

För ämneslärare bedömer SLFF att ämnesdidaktiska kurser självklart kräver inslag av ämnesspecifik läromedelskunskap. För den alternativa ingången till ämneslärarexamen, menar SLFF att kärnkurs 3 ”Vetenskapsteori, forskningsmetodik och statistik” kan ersättas av ämnesdidaktikkurs(er) med läromedelsinslag, då studenterna redan har motsvarande kunskaper.

Läromedelskunskapen bör kopplas till de studerandes verksamhetsförlagda utbildning. SLFF instämmer i att minst en VFU-period bör ha föregått de sista fyra kärnkurserna, men menar att de två första kärnkurserna bör ha lästs innan första VFU-perioden inträffar. Specifika VFU-uppgifter bör förekomma kring läromedelsanvändning

Det starka behovet av handledarutbildning liksom allmän lärarfortbildning, speciellt för handledare inom ämneslärarutbildningen, bör kopplas till ämneskurser med utbildningsvetenskaplig inriktning och ämnesdidaktik.

Beträffande examensarbeten vill SLFF framhålla att läromedelsanknutna forskningsprojekt och enskilda examensarbeten uppmuntras, gärna med anknytning till fältskolorna.

Inom den ämnesdidaktisk forskning och forskarutbildning, som förläggs till ”ämnesdidaktiska centra” vill SLFF ge utrymme för ämnesinriktad läromedelsforskning. Ämnesdidaktisk handledar- och lärarfortbildning är en annan uppgift för dessa centra. SLFF föreslår att där också ska finnas ett väl utbyggt läromedelsbibliotek inom ämnesområdet.

SLFF är med drygt 1600 medlemmar huvudorganisation för Sveriges läromedelsförfattare. Våra medlemmar skriver läromedel för alla åldrar från förskola till högskola och vuxenutbildning. I dag utges våra läromedel inte endast som tryckta böcker, utan även i olika analoga och digitala former. SLFF informerar och påverkar beslutsfattare att se vikten av läromedlens betydelse i informationssamhället.

SLFF är också en upphovsmannaorganisation som bevakar läromedelsförfattarnas rättigheter genom att förhandla om avtal med förlag och organisationer, bevakar upphovsrättsfrågor och följer utvecklingen inom informationsteknologin och hur den påverkar upphovsrätten och läromedelsförfattarna. SLFF driver ett aktivt upphovsrättsarbete såväl inom Sverige som i Norden och övriga Europa. SLFF är också en av stiftarorganisationerna till ALIS (Administration av Litterära rättigheter i Sverige) och medlem i Bonus Presskopla, Copyswede och KLYS (Konstnärliga och Litterära Yrkesutövare i Sverige).

Inledning

Utredningen ”En hållbar lärarutbildning” har många förtjänster. Den ger en god överblick över lärarutbildningens problemområden, med värdefulla historiska tillbakablickar och internationella utblickar. Vi avgränsar oss här till att kommentera inom SLFF:s eget kompetensområde och vi avser att visa att läromedelsfrågor och läromedelskunskap bör ges väsentligt utrymme för alla kategorier av lärarstudenter och inom många av de områden som utredningen behandlar.

Lärarutbildning är en professionsutbildning. Läromedel – i vid mening – är för läraren viktiga och nödvändiga yrkesverktyg och yrkesredskap. Hanterandet av dem är en viktig del av god lärarkompetens. Att leda lärande kräver kunskaper om hur man – anpassat till olika elevgrupper och olika förutsättningar – gör ett bra val av medel för att uppnå utbildningens mål. Bland de största bristerna många nyblivna lärare känner visar sig vara just att de saknar utbildning i läromedelskunskap

Vi vill här peka på en formulering redan i utredningens direktiv som tydligt stödjer att läromedelskunskap bör få en mer framträdande plats i lärarutbildningen:

- "det är viktigt att lärare har förmåga att tolka de nationella målen för varje årskurs och utifrån dem planera undervisningen /.../ samt avgöra vilka läromedel och metoder som bör användas..." (SOU 2008:109, s 455)

Läromedel och läromedelskunskap

SLFF vill betona att ”läromedel” ska ses som en mångfald av möjliga mediaval i olika analoga och digitala former. Förutom tryckta böcker, finns t ex cd- och dvd-skivor, webbsidor, sk smartboards, ljud- och e-böcker, laborativa material och mycket mer. Många läromedelspaket innehåller kombinationer av olika typer av media. Generellt sett är ”alla medel tillåtna”, men läromedelsvalet är målstyrt, och det gäller att förutsättningslöst kunna välja de medel som ger bäst måluppfyllelse beträffande utbildningens mål.

Ämnesområdet Läromedelskunskap bör utgå från denna bredd och ge en orientering om olika möjligheter, men väsentligt är också att lägga fokus på läromedel som har en klar pedagogisk funktion. SLFF vill framhålla tre områden som bör prioriteras:

- Läroböcker/lärobokspaket: På samma sätt som kursanpassade läromedel ger ämnesöverblick, struktur och stadga åt elevers lärande, ger de lärarstudenterna en inkörsport till det didaktiska fältet. En del kritik som riktats mot läromedel, har visat sig handla om att lärarna inte haft kunskapen om hur de ska hantera läromedlet.

- Skolbibliotek: Det är viktigt att kunna utnyttja skolbibliotekens breda utbud av läromedia, facklitteratur, uppslagsverk, databaser, tidskrifter m m, och att se skolbiblioteket som en knutpunkt för samverkan över ämnesgränser. När skolbibliotek fungerar mindre bra, beror det ofta på att lärare inte har någon utbildning i att utnyttja dess pedagogiska möjligheter.
- Webbsökning och databaser: Ett frekvent och nödvändigt läromedium, där det sägs att skolelever idag kan detta bättre än sina lärare. Det gäller ofta en improvisatorisk, kreativ förmåga, som är viktig att ta tillvara, men också att vidareutveckla. Målet är att läraren ska ha förmågan att leda eleverna från spontan informationsökning till kritiskt medveten kunskapsbildning. Källkritik blir här också ett viktigt moment.

Med bäring på alla dessa tre områden bör också information om upphovsrätt förekomma. Den blivande läraren kommer att ställas inför kopieringsproblematiken såväl när det gäller tryckta media som digitalt, och såväl när det gäller egen verksamhet som att informera och handleda elever.

Vi vill här peka på att utredningen i sin syn på läraruppdraget (sid 185) påpekar att Internet kräver snarare mer av lärarens didaktiska, källkritiska och analytiska kompetenser vad beträffar också ("och inte minst") läromedel.

Var i utbildningarna olika inslag skall förekomma avgörs senare i detalj vid de olika lärarsätena. Men SLFF vill i det följande peka på några delar av den tänkta lärarutbildningen där vi bedömer inslag av läromedelskunskap som nödvändiga.

Den utbildningsvetenskapliga gemensamma kärnan

SLFF menar att läromedelskunskap är ett nödvändigt behov för alla lärarstudenter, och bör därför ingå i "den utbildningsvetenskapliga gemensamma kärnan", som är gemensam för alla lärarstudenter. Vi konstaterar med tillfredsställelse att läromedelskunskap får en uttalat framträdande plats inom kärnkurs 2 "Läroplansteori och didaktik":

"Läromedelskunskap i vid bemärkelse är också en viktig del av de blivande lärarnas förberedelser på yrkesutövningen. Frågor om avsändare, perspektiv och budskap måste ställas inför varje läromedel för att så långt möjligt undvika vinklade eller alltför förenklade framställningar." (sid 200).

SLFF menar att läromedelskunskap dessutom naturligt bör komma in även i andra kärnkurser, t ex i kärnkurs 7 "Bedömning och betygssättning", Det är viktigt i såväl undervisnings- som lärandeperspektiv att se sammanhang mellan lärprocessens olika delar, från det att problemen ställs och uppgifter (kärnkurs 2) ges till dess att de betygsätts (kärnkurs 7).

Även i kärnkurs 8 "Utvärdering och utvecklingsarbete" bör t ex utvärdering av läromedel ha en given plats. Utvärdering handlar oftast om måluppfyllelse, men lika viktigt är att utvärdera medlen (läromedlen) som använts – bl a för att kunna analysera orsaker till graden av måluppfyllelse. Lärarstudenterna behöver också en kreativ kompetens, med förmåga att inte enbart analysera sin undervisning utan också kunna utveckla denna. Utvecklingsarbete kan t ex även handla om enkla former av att utveckla egna läromedel.

Upphovsrättsinformation har en naturlig plats i kärnkurs 1 "Utbildningens organisation och villkor, demokratins grunder", under frågeställningen "Vilka lagar och regler gäller" (sid 198-199). Det är en viktig värdegrundsfråga också att lärare föregår med gott exempel och att de respekterar lagar och avtal på t ex upphovsrättsens område.

Vi vill också understryka det utredningen påpekar (sid 319) att ”hela eller delar av den utbildningsvetenskapliga kärnan kan också ges som behörighetsgivande komplettering för anställda ’obehöriga’ lärare”. Inte minst gäller detta inslagen av läromedelskunskap.

Grundlärare

Inom samtliga inriktningar finns behov av läromedelskunskap anpassat till respektive inriktning. Det gäller dels de olika ämnesutbildningar som förekommer, som bör ges en didaktisk prägel, men också i olika fördjupningskurser.

För förskola och åk 1-3 är det särskilt viktigt med läromedelskunskap rörande grundläggande läs- och skrivinlärning samt grundläggande matematikinlärning. Vad beträffar den ämnesdidaktiska fördjupning som nämns inom förskolans område (sid 323) bör läromedelskunskap vara en naturlig del. Detsamma kan sägas om ämnesdidaktiken för yngre barn, om vilken utredningen påpekar att den behöver utvecklas, speciellt i engelska och naturvetenskap (sid 325). Motsvarande fördjupningsinslag framhålls även beträffande de två övriga inriktningarna mot grundskolans årskurs 4-6 respektive fritidshem, och även här bör läromedelskunskap vara en naturlig del.

Ämnesdidaktik, där läromedelskunskap ingår, bör genomgående vara naturliga inslag i svenska, engelska och matematik, men inom inriktning på årskurs 4-6 också i de samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga fördjupningskurserna.

Ämneslärare

Beträffande ämneslärare framhåller utredningen mycket tydligt att ämnesutbildningen ska vara ”(ämne) med utbildningsvetenskaplig inriktning” och att utbildningen ska ha ett tydligt ”professionsperspektiv”. SLFF bedömer utifrån bägge dessa preciseringar som självklart att ämnesdidaktiska kurser ska innehålla ämnesspecifik läromedelskunskap. Läromedelskunskapen här bör också kopplas till de studerandes verksamhetsförlagda utbildning.

Det kan i detta sammanhang framhållas att många läromedelspaket innehåller lärarhandledningar med förtjänstfull ämnesdidaktisk inriktning som kan stödja en ämneskurs med utbildningsvetenskaplig inriktning.

Alternativ ingång – ”korta programmet”

Med viss tveksamhet föreslår utredningen en alternativ ingång till ämneslärarexamen, som motsvarar det som idag benämns ”korta programmet”. SLFF delar uppfattningen att de föreslagna grund- och ämneslärarprogrammen ska vara huvudspåren till läraryrket, men också att den alternativa ingången utan tvekan är nödvändig framför allt av rekryteringskäl.

De studenter som läser denna alternativa ingång har läst ämneskurser utan utbildningsvetenskaplig inriktning. Därför anger utredningen att den utbildningsvetenskapliga kärnan måste innehålla ämnesdidaktik, vilket också innebär inslag av läromedelskunskap. Dessa studenter har redan skrivit minst ett examensarbete och deltagit i metodkurser. Denna ingång förutsätts också locka fler forskarutbildade studenter till lärarutbildningen. Kärnkurs 3 ”Vetenskapsteori, forskningsmetodik och statistik” bör därför kunna ersättas av ämnesdidaktikkurs(er) med läromedelsinslag.

Verksamhetsförlagd utbildning (VFU)

Utredningen anger att VFU ska utgöra ett separat moment men att lärosätet bestämmer hur VFU-tiden fördelas över utbildningen (sid 398). Samtidigt ges vissa tydliga rekommendationer, t ex att VFU sprids som en röd tråd över hela utbildningen, samt att minst en VFU-period bör ha föregått de sista fyra kärnkurserna (sid 319). SLFF instämmer i detta, men menar att det även bör gälla att framför allt de två första kärnkurserna bör ha lästs innan första VFU-perioden inträffar.

Att VFU är ett ”separat moment” om sammanlagt minst 30 högskolepoäng tolkar SLFF som att det ska vara en kurs med egen kursplan. Där menar vi att specifika VFU-uppgifter bör förekomma kring läromedelsanvändning i kursplanerna, vilka ska följas upp både av skolans/förskolans handledare och inom lärosätets ämnesdidaktik (motsv). En uppgift om tillämpningen av upphovsrätten kan här vara naturlig. Likaså bör skolbiblioteksbesök ingå i kursplanen.

Handledarutbildning – och fortbildning

SLFF vill här också instämma i och framhålla behovet av handledarutbildning (sid 403), vilken speciellt för handledare inom ämneslärarutbildningen bör kopplas till ämneskurser med utbildningsvetenskaplig inriktning och ämnesdidaktik. Även inslag från kurser inom den utbildningsvetenskapliga kärnan bör vara tillämpliga.

Sådan handledarutbildning kan, liksom allmän lärarfortbildning inom samma områden bidra till utredningens tanke om en ”mötesplats mellan högskola och skola” (sid 400). Det är viktigt att den ses som ömsesidig mötesplats, inte enbart att handledarna får en god kunskap om lärarutbildningens innehåll, utan också att lärarutbildare (speciellt inom ämnesdidaktik) tar del av fältskolornas sätt att arbeta.

Det bör särskilt uppmärksammas att området läromedelskunskap är ett eftersatt och eftersökt fält för fortbildning av verksamma lärare.

Examensarbetet

När det gäller examensarbeten är vi överens med utredaren att kvaliteten på den vetenskapliga nivån behöver höjas. Examensarbetena förutsätts eller rekommenderas i de flesta utbildningarna utföras inom ämnesutbildning, och då med utbildningsvetenskaplig/didaktisk inriktning. Fler examensarbeten bör ske inom ramen för forskningsprojekt. SLFF vill framhålla att det både vad gäller forskningsprojekt och enskilda examensarbeten också är viktigt med anknytning till fältskolor och att inom den ramen också uppmuntras läromedelsanknutna examensarbeten.

Ämnesdidaktiska centra

Beträffande de ”ämnesdidaktiska centra” som föreslås (s 351) vill SLFF framhålla följande: De ska ha ansvar för ”forskning och forskarutbildning” (s 381) inom sin ämnesdidaktik. Där vill SLFF understryka att ämnesinriktad läromedelsforskning är ett eftersatt område som bör uppmuntras inom dessa centra. Ämnesdidaktiska centra bör också ges ett huvudansvar för fördjupade former av handledar- och lärarfortbildning inom det ämnesdidaktiska fältet. Till de uppgifter dessa centra bör ha, vill SLFF framhålla att ett väl utbyggt (heltäckande) läromedelsbibliotek inom respektive ämnesområde skulle fylla ett stort behov. De kunde t ex få ansvar inom sitt ämne för sk pliktexemplar från förlagen (som motsvarar vad de större universitetsbiblioteken erhåller idag).

Avslutande kommentar

Högskolelagen säger att lärarutbildningen ska bygga på ”vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet”. Ordet ”och” kan vara *särskiljande*, och har tyvärr ofta fungerat så inom lärarutbildningen. Vi menar att det bör uppfattas som ett *sammanbindande* ”och”. Denna integrerande funktion mellan teori och praktik är en självklar och viktig utgångspunkt för oss läromedelsförfattare. SLFF menar att läromedelskunskap ger goda förutsättningar att inom sig tillgodose detta växelspel mellan ämnesdidaktikens teori och praktik. Det är därför det också är en fördel, vilket tidigare framhållits, om läromedelskunskap kan kopplas till skolförlagda moment.

På samma grund, för att förstärka denna integration mellan teori och praktik, vill SLFF beträffande ”Lärarkompetens och anställningsformer” (s 375) betona vikten av att aktuell skolerfarenhet finns företrädd vid lärarutbildningarna.

För Sveriges Läromedelsförfattares Förbund – SLFF

Jöran Enqvist
Ordförande
(tidigare studierektor,
lärarutb i Uppsala)

Sune Jonasson
Styrelseledamot
(högskoleadjunkt,
lärarutb i Kristianstad)

Lennart Junermark
Styrelseledamot
(utbildningsledare,
lärarutb i Göteborg)